

Александар Михајловић,¹
Истраживач сарадник,
Институт за упоредно право, Београд

Др Александар Мојашевић,²
Редовни професор,
Правни факултет Универзитета у Нишу

UDK: 364:[316.647.82:331.5.021(497.11)

UDK: 331.101.24(497.11)

DOI: 10.5281/zenodo.14422923

Оригиналан научни чланак

Примљен: 21. 09. 2024.

Прихваћен: 30. 09. 2024.

УЛОГА СОЦИЈАЛНОГ ПРЕДУЗЕТНИШТВА У СУЗБИЈАЊУ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ НА ТРЖИШТУ РАДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ³

Апстракт: Социјално предузетништво представља облик пословања код кога стицање профита није примарни циљ предузетника који обавља делатност од општег интереса, већ решавање конкретних социјалних тешкоћа са којима се суочава одређена друштвена група која је у повећаном ризику од дискриминације и социјалне искључености. Предмет овог рада јесте социјално предузетништво, као посебна форма обављања привредне делатности у циљу решавања проблема дискриминације друштвено осетљивих група на тржишту рада. Циљ истраживања јесте да се идентификују и анализирају различите врсте подстицаја за развој социјалног предузетништва које је законодавац предвидео у циљу унапређења положаја социјално угрожених друштвених група на тржишту рада у Републици Србији.

¹ e-mail: a.mihajlovic@iup.rs, ORCID: 0000-0001-8309-7896

Ово истраживање је настало у оквиру научноистраживачког рада Института за упоредно право који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години (евиденциони број: 451-03-66/2024-03/200049 од 05. 02. 2024).

² e-mail: mojasevic@prafak.ni.ac.rs, ORCID: 0000-0001-7424-3505

Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација, по Уговору евиденциони број 451-03-65/2024-03/ 200120 од 05.02.2024. године.

³ Овај рад по својој структури представља знатно измењену, допуњену и проширену верзију реферата изложеног под називом „Социјално предузетништво као иновативни начин за решавање проблема теже запошљивих друштвених група“ на Мађународној научној конференцији „Правни принципи у савременом праву“, која је одржана на Правном факултету Универзитета у Нишу, од 19. до 20. априла 2024. године.

Поред објашњења појма социјалног предузетништва, спроведена је и упоредноправна анализа идентификације друштвено осетљивих група у посебним прописима о социјалном предузетништву у државама Западног Балкана. Сем тога, приказани су и економски модели дискриминације на тржишту рада. У последњем делу рада аутори анализирају тренутно стање примене Закона о социјалном предузетништву у Републици Србији и различите врсте подстицаја за његов даљи развој. У закључку су отворена одређена питања од значаја за будућа истраживања у области социјалног предузетништва.

Кључне речи: *социјално предузетништво, социјално предузеће, друштвено осетљиве групе, статистичка дискриминација, Бекеров модел дискриминације (склоност ка дискриминацији), тржиште рада.*

1. Увод

Социјално предузетништво, као иновативна форма пословања, обједињује тржишни принцип функционисања привредних субјеката уз обавезну социјалну компоненту која доприноси решавању конкретних проблема и побољшању положаја осетљивих друштвених група (особе са инвалидитетом, припадници ромске националне мањине, жене жртве породичног насиља итд). Сложени друштвени односи и бројни изазови који су стављени пред државу када је реч о социјалној интеграцији, смањењу друштвене искључености и борби против дискриминације, утицали су на отпочињање партнерског односа између социјалних предузећа и државе, а у циљу унапређења положаја маргинализованих група лица.

У Републици Србији је тек 2022. године донет Закон о социјалном предузетништву (у даљем тексту: ЗСП)⁴, и на тај начин овај облик пословања добија посебан правни статус. Тиме се омогућава креирање посебних подстицаја за развој социјалног предузетништва, што доприноси остваривању његових различитих друштвених функција, укључујући и могућност запошљавања за теже запошљиве друштвене групе. Пре доношења овог закона, социјална предузећа фактички су постојала у Републици Србији, само су у погледу правне форме деловала најчешће као удружења грађана.⁵

⁴Закон о социјалном предузетништву, *Службени гласник РС*, 14/22

⁵На пример, добро је позната организација „LICEULICE“, чији чланови се баве продајом истоименог часописа, цегера и шоља. На главним улицама српске престонице често се могу срести особе обучене у униформи са називом ове организације које љубазно нуде пролазницима да купе поменути часопис, и на тај начин помогну њихов рад.

Предмет овог рада јесте социјално предузетништво као посебна форма обављања привредне делатности у циљу решавања проблема дискриминације друштвено осетљивих група на тржишту рада. Циљ истраживања јесте да се идентификују и анализирају различите врсте подстицаја за развој социјалног предузетништва које је законодавац предвидео у циљу унапређења положаја социјално угрожених друштвених група на тржишту рада у Републици Србији. Поред објашњења појма социјалног предузетништва, аутори су спровели упоредноправну анализу препознавања друштвено осетљивих група као примарних адресата ове привредне форме у законима о социјалном предузетништву у Републици Словенији, Републици Албанији, Републици Србији, Републици Српској и Брчко дистрикту Босне и Херцеговине. Аутори презентују два економска модела дискриминације на тржишту рада, и објашњавају да тржиште само по себи није довољан регулатор у борби против дискриминације у овој области, због чега посебан значај има комбиновање правних решења са одређеним привредним формама пословања. У последњем делу рада аутори анализирају тренутно стање примене ЗСП-а у Републици Србији и различите врсте подстицаја за његов даљи развој. У раду ће бити примењени нормативни, упоредноправни и дескриптивни метод.

2. Појам и значај социјалног предузетништва

Почетак развоја социјалног предузетништва везује се за настанак капитализма у 18. и 19. веку, а током индустријске револуције, услед погоршања положаја радника, јача потреба за различитим облицима самопомоћи и удруживањем људи како би пребродили променљиве, и не увек у њиховом интересу, токове привреде у том периоду (Вукмировић et al. 2014: 8). У модерно доба, уз растуће потребе људи за различитим добрима и услугама, измењене обрасце живота, умањење социјалне сигурности, нове форме рада и слично, потреба за социјалним предузетништвом није смањена, штавише може се рећи и да је већа (Вукмировић et al. 2014: 9). На тлу Европе, прва формалноправно регистрована социјална предузећа настала су у Италији под називом *социјалне задруге* (итал. *cooperative sociale*)⁶, 1991. године, када је и донет закон у овој материји (Вукмировић et al. 2014: 9).

Социјална економија, која обухвата и социјално предузетништво, представља огроман потенцијал економског прогреса Европске уније, јер

⁶У њима се обједињују елементи класичне задруге и социјалног предузећа. Више о социјалним задругама и социјалним предузећима у Италији видети у: Масуга, 2016: 25-28.

је више од 13,6 милиона плаћених послова у овом сектору, што представља око 6,3% радне популације на тржишту Европске уније⁷, и 19,1 милион радно ангажованих људи, при чему се овај број односи на обављање плаћених и неплаћених послова, и више од 2,8 милиона различитих привредних субјеката (*Recent evolutions of the Social Economy in the European Union*, 2017: 66).

Понекада се погрешно појмови *социјално предузетништво* и *социјална економија* користе као синоними, иако је овај други предметно шири. *Социјална економија* се посматра као трећи сектор економије, поред приватног и државног, и специфичан је по томе што уз економске, укључује и социјалне активности које се обављају на комунално/локалном нивоу, добровољне су и/или непрофитне (Mijatović, Paunović, Kovačević, 2012: 4). Она обухвата три подсистема: локалне заједнице, добровољни рад и *социјална предузећа* (Mijatović, Paunović, Kovačević, 2012: 4). Шири круг субјеката, који се везују за социјалну економију, омогућава остваривање различитих циљева који излазе из оквира примарно оних који су везани за социјална предузећа, и то на економски одржив начин (Jerinić, 2015: 10).

Социјално предузетништво доприноси развоју иновативних бизнис модела којима ће се остваривати одређени социјални циљеви (Terziev, Bencheva, Stoeva, Georgiev, 2020: 37). Другим речима, оно омогућава да се истовремено, синергијски, повежу економски интерес за стицање профита, као и друштвени интерес да се успешно решавају одређени проблеми који погађају социјално угрожене и маргинализоване групе људи. Из тог разлога се социјално предузетништво често повезује са *решавањем проблема незапослености* одређених вулнерабилних група, и представља као спона између процеса запошљавања и социјалне заштите (Zainea, Toma, Marinescu, Chitimiea, 2020: 86). Путем социјалних предузећа омогућава се да се вештине и способности људи искористе на најбољи могући начин, на обострани интерес и појединаца и шире друштвене заједнице (Митровић, Митровић, 2019: 82). Поред значаја за решавање конкретних друштвених проблема на централном нивоу једне државе, оно има велики значај и на нивоу локалних самоуправа, где се због флексибилних појавних облика прилагођава потребама крајњих корисника (Šimoković, Gvozdrenović, Milovanović Ćirić, 2011: 8).

Вишеструки значај социјалног предузетништва огледа се у испуњавању следећих циљева: 1. *остваривање социјалног запошљавања и стварање*

⁷ Подаци су обухватили период када је Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске било члан Европске уније.

нових радних места – на тај начин теже запошљиве групе лица, као што су: особе са инвалидитетом, жене жртве породичног насиља, бивша осуђена лица, припадници ромске националне мањине итд, лакше долазе до запослења, могу приступити програмима преквалификације и доквалификације, или добити потребна средства за рад како би самостално реализовала своје пословне идеје. На овај начин могу се креирати и безбеднија радна окружења у којима ће се одређене маргинализоване друштвене групе осећати сигурно и имати подстицај да у пуном капацитету искажу свој радни потенцијал; 2. *развијање нових и креативних радних модела* и укључивање различитих актера у процес рада, одлучивања и расподеле остварене добити. Креативност привредних субјеката и њихова могућност адаптације новим потребама учесника на тржишту утиче позитивно на већу конкурентност и бољу позиционираност на тржишту (*Preduzetništvo u Srbiji – nužda ili prilika?*, 2014: 9), а реинвестирање оствареног профита омогућава остваривање социјалног циља (Царић, Ђирић, 2018: 396-397); 3. *развој локалне заједнице* – услед развоја либералног капитализма и повећања друштвених неједнакости, социјално предузетништво је битан фактор очувања људских права уопште, а посебно права на рад, права на социјалну сигурност и сл. Такође, социјална предузећа по правилу настају као *bottom-up* иницијативе (иницијатива потиче од грађана и крајњих корисника, а не од стране владиних тела)⁸, у чему је битан допринос повезивање људи на локалном нивоу и реализација њихових идеја кроз оснивање социјалних предузећа, која у зависности од успеха пословања могу да имају много већи домаћај у оквиру једне државе или на регионалном нивоу (Bobić, Rakin, 2016: 19). Стога је јачање економских капацитета локалне самоуправе у непосредној вези са могућностима развоја социјалног предузетништва (Vuković, 2017: 9-10).

На основу претходно наведеног битно је истаћи да се социјално предузетништво у *организационом смислу* не разликује суштински од пословања које је усмерено ка остваривању добити, јер послује у складу са тржишним принципима, има своје производе и услуге, своје купце, остварује приход и има трошкове (Krstić, 2014: 128). Оно што му даје *посебност* јесте то да је његов циљ усмерен ка социјалним променама,

⁸Више о *bottom-up* иницијативама видети у: Reynaud, M. J. (2007). The social economy: An alternative to free-market violence. In Jeantet, T. Poulnot, P. J. (Eds.). *The social economy – A global alternative*. Gennevilliers: Association Les Rencontres du Mont-Blanc. 246-252; Fujiki, C. (2007). Workers' collectives in Japan as social enterprises. In Jeantet, T. Poulnot, P. J. (Eds.). *The social economy – A global alternative*. Gennevilliers: Association Les Rencontres du Mont-Blanc. 253-268. https://docs.eclm.fr/pdf_annexe/socialEconomy.pdf приступ: 20. 07. 2024.

тако да поред мерења успеха кроз остварену добит, у обзир се узимају и остварене позитивне промене на нивоу друштва (Jetmar, 2013: 42). С друге стране, социјално предузеће подразумева да се остварена добит рефинансира у одређеном проценту (50% и више) како би се остварили одређени друштвени циљеви, и управо у том сегменту се огледа разлика у поређењу са класичним предузећима где се остварена добит исплаћује власницима капитала (Krstić, 2014: 128). Социјална предузећа се разликују од *организација цивилног друштва* које не могу самостално да покривају трошкове свог пословања, те су усмерене на тражење средстава од донатора, било из приватног или јавног сектора (Krstić, 2014: 128).⁹ Разлика постоји и у односу на *друштвено одговорно пословање* које има за циљ да се умање негативни ефекти пословања на друштво и животну средину, док су социјална предузећа основана да својом делатношћу стварају позитивне промене према одређеним категоријама људи или да допринесу унапређењу еколошких стандарда (Krstić, 2014: 128).

Организација за економску сарадњу и развој (енгл. *Organisation for Economic Co-operation and Development*; у даљем тексту: ОЕЦД) дефинише социјално предузеће „као било коју приватну делатност спроведену у јавном интересу и организовану у складу са предузетничком стратегијом, али чија главна сврха није максимизација профита, већ постизање одређених економских и социјалних циљева, и која има капацитет да донесе иновативна решења за проблеме социјалне искључености и незапослености“ (*Social Enterprises*, 1999: 10). Европска комисија је усвојила сличну дефиницију да „социјално предузеће јесте субјект социјалне економије чији је главни циљ да има друштвени утицај, а не да оствари профит за своје власнике или акционаре“ (European Commission, 2011: 2). Под термином „социјално предузеће“, Европска комисија подразумева привредне субјекте који: 1. имају одређени социјални циљ и који привредну делатност обављају кроз висок ниво друштвених иновација; 2. реинвестирају остварени профит у циљу остваривања постављеног друштвеног циља; 3. у погледу начина организације и управљања поштују принципе демократије и партиципативности или се фокусирају на концепт социјалне правде (European Commission, 2011: 2-3).

⁹Треба напоменути да одређена социјална предузећа могу самостално да финансирају своје активности, али многа ипак не могу да обезбеде потребна средства од продаје својих производа и услуга, због чега је успех њиховог пословања условљен субвенцијама од стране владе, добротворних организација, или давањима од стране појединаца који су спремни да прихвате нижи ниво оствареног прихода на основу инвестирања које је имало за циљ постизање одређене промене на нивоу друштва у корист шире заједнице (Ivănescu, Gheorghe, Sztruten, 2013: 418).

За успешан развој и функционисање социјалног предузетништва неопходно је да постоји подстицајно привредно окружење. На првом месту потребан је одговарајући *регулаторни оквир* који ће на јасан начин одредити правну форму за обављање социјалног предузетништва, тако да установи социјална предузећа као посебну форму привредног субјекта, затим да се уведу одређене пореске олакшице¹⁰, финансијске мере подршке, а могуће је прописати и обавезу извештавања о оствареном утицају на друштво (*Policy Brief on Social Entrepreneurship - Entrepreneurial Activities in Europe*, 2013: 7-8). Такође, уочено је да неодговарајући правни оквир може утицати дестимулативно на развој социјалног предузетништва, као и на стварање баријере у прекограничним повезивањима социјалних предузећа, посебно у оквиру држава чланица Европске уније (*Wevers, Voinea, de Langen*, 2020: 3). Други битан елемент јесте *отвореност потрошача* да на тржишту прибављају добра и услуге од стране социјалних предузећа чиме се доприноси њиховој одрживости у пословању (*Varga, Hayday*, 2016: 21). На пример, Законом о јавним услугама у Уједињеном Краљевству Велике Британије и Северне Ирске (*Public Services (Social Value) Act 2012*) прописано је да орган јавне власти приликом набавке одређених јавних услуга мора да има у виду како склапање таквих уговора може да унапреди економско, социјално и еколошко благостање у одређеној области, као и да процес набавке буде спроведен на начин да се осигура његово унапређење. Оваквим правилом се обезбеђују услови да се социјалним предузећима олакша улазак на тржиште јавног сектора, који може бити недоступан социјалним предузећима услед регулаторних и других баријера (*Varga, Hayday*, 2016: 21). Трећи елемент јесте *развијеност културе пословања* и односа са филантропским организацијама које су спремне да подрже иновативне облике привређивања који имају за циљ остваривање ширег друштвеног утицаја (*Varga, Hayday*, 2016: 21).

3. Социјално предузетништво и друштвено осетљиве групе у државама Западног Балкана

У погледу језичке конструкције, у употреби су термини социјално предузетништво/предузеће и друштвено предузетништво/предузеће. У духу српског језика би можда више одговарао термин *друштвено*

¹⁰ Више о теми социјалних предузећа и опорезивања видети у: Hemels, S. (2023). Social Enterprises and Tax: Living Apart Together? In Peter, H. Vasserot Vargas, C. Silva Alcalde, J. (Eds.). *The International Handbook of Social Enterprise Law – Benefit Corporations and Other Purpose-Driven Companies*. Cham: Springer Nature Switzerland AG. 77-100. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-14216-1> приступ: 20. 07. 2024.

предузетништво, али би тада *друштвено предузеће* могло да асоцира на некадашњи социјалистички модел самоуправљања са концептом друштвених предузећа као невластничког облика својине (Miljević, 2016: 4). С друге стране, термин социјално предузетништво би могао да се примарно доведе у везу са решавањем одређених друштвених проблема, чиме би остао изван фокуса његов много шири домет (Miljević, 2016: 4). Законодавац се у Републици Србији, Брчко дистрикту Босне и Херцеговине и Републици Словенији определио за термин *социјално предузетништво* (на словеначком језику – *socialno podjetništvo*), а у Републици Српској за термин *друштвено предузетништво*. У Републици Хрватској, Републици Северној Македонији и Црној Гори, иако тренутно не постоје посебни закони који уређују ову материју, прихваћен је термин *социјално предузетништво* (на хрватском језику – *socialno poduzetništvo*; на македонском језику – социјално претприемништво).

У државама Западног Балкана и некадашњег јединственог југословенског правног поретка, законско регулисање материје социјалног предузетништва релативно је скоријег датума. У Републици Словенији је 2011. године донет Закон о социјалном предузетништву (*Zakon o socialnem podjetništvu*)¹¹, следећа је Република Албанија у којој је усвојен 2016. године Закон о социјалним предузећима (*Ligj për ndërmarrjet sociale në Republikën e Shqipërisë*)¹². По хронологији усвајања даље следе Закон о друштвеном предузетништву Републике Српске¹³, ЗСП у Републици Србији и Закон о социјалном предузетништву Брчко дистрикта Босне и Херцеговине¹⁴. У Републици Хрватској, Црној Гори и Републици Северној Македонији нису донети посебни закони у овој материји.

Предмет анализе наведених прописа је идентификација друштвено осетљивих група, и креирање прилика за њихово радно ангажовање путем ове посебне привредне форме.

Закон о социјалном предузетништву Републике Словеније наводи као посебно друштвено осетљиве групе на тржишту рада све угрожене групе, а нарочито, раднике у неповољном положају и посебно неповољном положају, као и особе са инвалидитетом у складу са Уредбом Европске комисије о оцењивању одређених категорија подршке

¹¹ *Zakon o socialnem podjetništvu, Uradni list RS, 20/11, 90/14 – ZDU-1I in 13/18*

¹² *Ligj për ndërmarrjet sociale në Republikën e Shqipërisë, 65/16*

¹³ Закон о друштвеном предузетништву Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, 111/21

¹⁴ Закон о социјалном предузетништву Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, 01Н03-22

спојивим са унутрашњим тржиштем у примени чл. 107 и 108 Уговора (бр. 651/2014 од 17. јуна 2014.). Првобитна верзија Закона је, пре доношења амандмана из 2018. године, правила разлику између две врсте социјалних предузећа, једне у којима се могу запошљавати сви радници, и друге форме у којој могу бити запошљени само припадници најугроженијих друштвених група на тржишту рада (*Hojnik Bradač*, 2020: 11). Предвиђено је да друштвено предузеће мора имати вишак прихода над расходима на основу обављања друштвене делатности. Закон прописује да се вишак прихода над расходима користи за набавку потребних средстава за обављање делатности, за одржавање и повећање броја радних места, за покриће губитка прихода, за едукацију и обуку запослених и волонтера, као и за друге развојне и непрофитне активности.

Закон о социјалним предузећима Републике Албаније предвиђа као један од главних циљева заштиту и социјалну инклузију вулнерабилних друштвених група кроз процес запошљавања. Као осетљиве друштвене групе издвојена су лица која живе у екстремном сиромаштву, социјално искључени услед различитих облика дискриминације, затим, дуготрајне незапослености, проблема због кривичног гоњења, зависности од употребе дрога и алкохола, као и расељена лица. Најмање 30% запослених морају да припадају некој од претходно наведених група. Поред волонтера који могу да раде у социјалном предузећу, најмање три особе морају бити плаћене за свој рад. Закон прописује листу активности које социјално предузеће може да обавља, при чему надлежно министарство одобрава конкретну листу у складу са Законом одређеним активностима. Најмање 20% прихода након друге године, и најмање 30% прихода након треће и даљих година пословања, морају бити остварени обављањем тих активности. Предвиђена је и посебна обавеза извештавања о реализованим активностима усмереним ка остваривању друштвеног интереса и интереса конкретних категорија запослених лица.

Закон о друштвеном предузетништву Републике Српске прописује да друштвено предузеће остварује своју друштвену мисију између осталог и кроз запошљавање теже запошљивих лица, при чему се ту разликују две групе лица: прво, побројана је детаљна листа лица где се наводе она која су незапослена дуже од три године, лица старија од 50 година, деца погинулих бораца, лица са инвалидитетом, цивилне жртве рата, жртве насиља у породици, лица која су издржавала казну итд; друго, остала лица која су у категорији лица која се теже запошљавају у складу са прописима којима се уређује област запошљавања. У погледу обавезе реинвестирања оствареног прихода, Закон прописује

индиректно да тај проценат не може бити мањи од 49%, јер предвиђа да друштвена предузећа која послују у форми привредних друштава или пољопривредних задруга могу да исплате део добити власницима, при чему тај проценат не може бити већи од 51% остварене добити. Уколико друштвено предузеће остварује своју социјалну мисију кроз запошљавање, тада мора да докаже да најмање 30% запослених јесу припадници теже запошљивих група. Прописана је и обавеза извештавања о остваривању социјалног циља.

На основу Закона о социјалном предузетништву Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, социјални утицај или резултат социјално предузеће може остварити и на начин када је међу укупним бројем запослених најмање 30% лица која припадају некој од следећих категорија: лица која су незапослена дуже од три године, лица старија од 50 година, лица са инвалидитетом, цивилне жртве рата, жртве насиља у породици, жртве трговине људима, осуђена лица итд. Процент остварене добити социјалног предузећа који се исплаћује члановима или власницима социјалног капитала не може бити већи од 49%, што индиректно значи да најмање 51% остварене добити мора бити реинвестиран у рад социјалног предузећа или усмерен ка остваривању његове социјалне мисије. Законом је предвиђена и обавеза подношења извештаја о остваривању социјалне мисије.

Према ЗСП-у у Републици Србији, прописано је да се, између осталог, друштвена улога остварује и кроз радну интеграцију припадника друштвено осетљивих група. Под радном интеграцијом се подразумева рад са радно способним припадницима друштвено осетљивих група на њиховом образовању и оспособљавању за рад, њихово запошљавање, као и други начини њиховог радног ангажовања. У поређењу са претходно наведеним законима, у овом пропису су припадници друштвено осетљивих група одређени на општији начин, као „групе грађана којима је потребна додатна системска подршка како би се могли равноправно укључити у животне токове заједнице“¹⁵. Најмање 50% остварене добити социјално предузеће мора да реинвестира у интерне програме подршке друштвено осетљивим групама или у трошкове у вези са радним ангажовањем радно способних припадника друштвено осетљивих група, односно у програме активности усмерене на решавање проблема заједнице у одређеним областима, и/или да донира другим правним лицима или предузетницима са статусом социјалног предузетништва. Уколико статус социјалног предузетништва има

¹⁵Члан 3 став 1 тачка 3) Закона о социјалном предузетништву, *Сл. гласник РС*, 14/22

предузетник, наведена донација се може извршити другом предузетнику или субјекту цивилног сектора са таквим статусом, док субјект цивилног сектора може извршити донацију искључиво другом таквом субјекту са статусом социјалног предузетништва. Такође, прописана је и обавеза извештавања о испуњавању друштвене улоге социјалног предузећа.

На основу анализираних закона можемо закључити да су сви прописи установили као примарну улогу социјалног предузетништва унапређење положаја социјално угрожених група кроз радну интеграцију у оквиру овог облика привредне делатности. Ова лица су одређена на различите начине, од појединачног набрајања конкретних група, па до једне општије одредбе о друштвено осетљивим групама у закону у Републици Србији. Такође, у неким од закона је прописан обавезан минималан проценат запослених припадника ових група, а закон у Републици Албанији посебно наводи да поред волонтера који могу бити радно ангажовани, у социјалном предузећу морају да буду запослена најмање три лица која ће за свој рад примати накнаду. Обавеза реинвестирања оствареног профита је предвиђена у свим прописима, само у различитим законским формулацијама и процентима. ЗСП посебно регулише питање давања донација од оствареног прихода другим субјектима који имају признат статус социјалног предузетништва. Побројани закони предвиђају и обавезу извештавања од стране социјалних предузећа како би се пратио степен остваривања њихове социјалне функције.

4. Социјално предузетништво у функцији ублажавања последица дискриминације на тржишту рада у Републици Србији

Дискриминацију на тржишту рада треба посматрати као правно-економску појаву којој се мора приступити како применом одговарајућих правних решења, као што је антидискриминационо законодавство, тако и путем иновативних решења у привреди. У наставку се најпре полази од правног и економског објашњења дискриминације, а затим анализирају прилике за запошљавање друштвено осетљивих група на тржишту рада у Републици Србији у складу са ЗСП-ом. Уз свест да је ово још увек ново формалноправно решење уведено овим законом 2022. године, чињеница је да је реализација идеје о социјалном предузетништву фактички отпочела много пре усвајања овог прописа, путем рада организација цивилног друштва и задруга.

4.1. Правно-економско одређење појма дискриминације

Дискриминација представља повреду основног правног принципа једнакости свих пред уставом и законом једне земље.¹⁶ Може се дефинисати као „неједнако поступање према једнакима и једнако поступање према неједнакима“ (Petrušić, Bekker, 2012: 16). Поред Закона о забрани дискриминације¹⁷ као кровног антидискриминационог прописа у Републици Србији, одредбе о забрани дискриминације у области тржишта рада садржане су и у бројним другим прописима, попут: Закона о раду¹⁸, Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом¹⁹, Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом²⁰, Закона о спорту,²¹ итд.

Економска теорија је такође дала свој допринос разумевању дискриминације на тржишту рада, и у даљем наставку биће објашњен Бекеров модел и модел статистичке дискриминације.

*Бекеров модел дискриминације*²² подразумева да послодавац из различитих субјективних разлога има склоност да дискриминише одређену

¹⁶ Члан 21. Устава Републике Србије, *Сл. Гласник РС*, 98/06, 115/21 - Амандмани I-XXIX, 16/22

¹⁷ *Сл. гласник РС*, 22/09, 52/21. Према члану 2 став 1 тачка 1) овог закона, *дискриминација и дискриминаторско поступање* означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, роду, родном идентитету, сексуалној оријентацији, полним карактеристикама, нивоу прихода, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.

¹⁸ *Сл. гласник РС*, 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – УС, 113/17, 95/18 - Аутентично тумачење

¹⁹ *Сл. гласник РС*, 36/09, 32/13, 14/22 - др. закон

²⁰ *Сл. гласник РС*, 33/06, 13/16

²¹ *Сл. гласник РС*, 10/16

²² Овај модел је познат под називом као „*taste-based discrimination*“ који се може превести као „укус“ или „*склоност*“ ка дискриминацији. Назив је добио по америчком економисти Гери Бекеру (Gary Stanley Becker) који је био пионир економске науке уводећи у економску анализу и оне области друштвеног живота које нису биле у фокусу тадашње економске науке. Био је добитник Нобелове награде за економију 1992. године. Једно од његових најпознатијих дела јесте „*The Economics of Discrimination*“ (1971).

групу лица због неког њиховог личног својства које не утиче на њихову продуктивност, и спреман је да тај свој „укус“ плати одређеним износом новца (*Coyne, Isaacs, Schwartz, 2010: 612*).²³ На дуже стазе, према Бекеровом објашњењу, послодавац који дискриминише ће бити истиснут са тржишта јер неће моћи да издржи конкурентски притисак. Рационални послодавци којима је у фокусу продуктивност, а не лична својства која немају утицај на њу, запослиће она лица која су дискриминисана и чији износ зарада ће бити мањи, због односа понуде и потражње за тим лицима. Уједно и цена производње и финалних производа ће бити нижа, због чега ће они бити конкурентнији. Другим речима, дискриминација се може дефинисати као „разлика у зарадама два радника једнаке продуктивности“ (*Guryan, Charles, 2013: F420*). Према овом моделу, тржиште савршене конкуренције ће бити довољан регулатор који ће санкционисати послодавца дискриминатора који неће моћи да поднесе трошак своје склоности ка дискриминацији (*Berson, 2016: 2*). Међутим, с обзиром на несавршености тржишта²⁴, као и на чињеницу да савршене конкуренције²⁵ нема, неопходно је спроводити државну интервенцију²⁶ путем антидискриминационог законодавства (*Berson, 2016: 2*).

Статистичка дискриминација настаје када послодавац услед асиметрије информација²⁷ и високих трансакционих трошкова добијања веродостојне информације о продуктивности сваког кандидата за запослење, своју одлуку доноси на основу припадности одређеног лица једној групи, и њихову појединачну продуктивност поистовећује са

²³ Исту логику у објашњавању дискриминације Бекер примењује на запослене који имају склоност да дискриминишу одређену групу лица и не желе да са њима деле радно окружење, и за то су спремни да снесу „трошак“ таквог понашања, који се манифестује у смањеном износу зараде. Потрошачи своју склоност ка дискриминацији плаћају кроз висину цене одређеног производа или услуге које су спремни да плате како не би купили производ или услугу одређеног порекла који нису прихватљиви њиховим афинитетима. Због предмета овог рада и ограниченог обима текста, аутори су указали само на први облик дискриминације у односу послодавац и запослени тј. лица која траже запослење на тржишту рада.

²⁴ Као примарни разлози несавршености тржишта и потребе за државном интервенцијом, у литератури се наводе: монопол, екстерни ефекти и неједнака расподела дохотка (*Nikolić, Mojašević, 2022: 31-33*).

²⁵ Савршена конкуренција на тржишту постоји када нема асиметрије информација и када су трансакциони трошкови једнаки или близу нули.

²⁶ Више о разлозима за државну интервенцију у привреди и облицима државне интервенције видети у: *Nikolić, Mojašević, 2022: 121-134*.

²⁷ Више о разлозима који доводе до асиметрије информација видети у: *Беговић, Лабус, Јовановић, 2014: 353-359*.

просечним особинама које се приписују члановима те групе или проблемима које они могу проузроковати (*Bonoli, Hinrichs, 2012: 340*). На пример, то би био случај када би послодавац одбијао да запошљава припаднике ромске националне мањине јер сматра да су припадници ове групе нижег нивоа образовања и вештина потребних за рад. Овај модел дискриминације показује сличност са *хеуристиком репрезентативности* коју можемо објаснити на начин да „закључујемо о вероватноћи неког догађаја на основу његове репрезентативности у општој популацији“ (*Мојашевић, 2021: 44*). Другим речима, што је један догађај репрезентативнији, то је већа вероватноћа да се он деси. На пример, у контексту дискриминације на тржишту рада, послодавац је свестан да жене чешће одсуствују са посла због трудноће и неге детета. Та чињеница може довести до закључка да уколико више запосли жена, чешће ће одсуствовати са посла у односу на мушкарце, због чега послодавац може да врши дискриминацију према женама приликом запошљавања.

Приказ два економска модела указује да дискриминација на тржишту рада није искључиво правно нити економско питање, већ да се мора изучавати и системски решавати путем мултифакторског приступа. То посебно долази до изражаја приликом дискриминације друштвено осетљивих група, које неретко трпе неједнак третман на тржишту рада и по основу више личних својстава. Стога, социјално предузетништво које обједињује економски и друштвени сегмент пословања јесте идеална комбинација за сузбијање дискриминације на тржишту рада.

4.2. Перспективе у примени и тумачењу ЗСП-а у решавању проблема дискриминације на тржишту рада према друштвено осетљивим групама

Усвајање ЗСП-а представља кључни корак у јачању правног оквира и системског регулисања социјалне економије, као и социјалног предузетништва и предузећа у Републици Србији. На тај начин је остварен и један од елемената посебног циља 3 – *Унапређен институционални оквир за политику запошљавања*, предвиђеног Стратегијом запошљавања у Републици Србији за период 2021-2026 (у даљем тексту: Стратегија запошљавања у РС).²⁸

Према доступним подацима у Србији је од почетка примене ЗСП-а²⁹ регистровано нешто мање од 10 социјалних предузећа, при чему су процене

²⁸ Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године, *Сл. гласник РС*, 18/21, 36/21 - исправка

²⁹ Закон о социјалном предузетништву је почео да се примењује од новембра месеца

да између 200 и 500 удружења грађана, задруга и других правних лица послује у складу са принципима социјалне економије, али још увек без формалне регистрације у статусу социјалних предузећа (*Registracija socijalnih preduzeća preduslov za podršku države*, 2024). Наведене бројке нам указују на две чињенице: с једне стране, претпоставка је да треба радити на интензивној кампањи промоције ЗСП-а и указивања на користи формалне регистрације, а с друге стране, у Србији дефинитивно постоји устаљена идеја о значају деловања и функционисању социјалног предузетништва, јер су и пре доношења ЗСП-а социјална предузећа пословала у другачијим формама, као удружења грађана³⁰, задруге³¹, задужбине и фондације³², и сл. ЗСП је из тог разлога и предвидео да статус социјалног предузетништва могу стећи: предузетник који води пословне књиге у складу са прописима о рачуноводству, односно предузетник који није паушално опорезован, као и привредни субјект и субјект цивилног сектора који је регистрован за обављање привредне делатности, и на тај начин се доприноси очувању различитих правних форми у којима социјална предузећа послују. Тренутно не постоји званичан државни регистар или база података о социјалним предузећима, што свакако отежава праћење броја новорегистрованих субјеката.³³

ЗСП као један од приоритета у решавању друштвених проблема, у циљу повећања социјалне кохезије и развоја друштва, предвиђа између остало и радну интеграцију друштвено осетљивих група грађана. Ова категорија лица је одређена једном општом одредбом коју законодавац користи, предвиђајући да су то „групе грађана којима је потребна додатна системска подршка како би се могли равноправно укључити у животне токове заједнице“.³⁴ Оваква формулација има своје добре и лоше стране. На општи и свеобухватан начин указује на потребу

2022. године.

³⁰ Члан 2 став 1 Закона о удружењима (*Сл. гласник РС*, 51/09, 99/11 – др. закони, 44/18 – др. закон) предвиђа да удружења могу да обављају одређену делатност у циљу стицања добити.

³¹ Чл. 10-11 Закона о задругама (*Сл. гласник РС*, 112/15) предвиђено је оснивање социјалних задруга.

³² Члан 45 Закона о задужбинама и фондацијама (*Сл. гласник РС*, 88/10, 99/11 – др. закон, 44/18 – др. закон) прописује да задужбине и фондације могу обављати привредну делатност под условима предвиђеним овим законом.

³³ Коалиција за развој солидарне економије (КоРСЕ) је покренула иницијативу за формирање базе социјалних предузећа (*Koalicija za razvoj solidarne ekonomije – Baza socijalnih preduzeća* <https://solidarnaekonomija.rs/baza-socijalnih-preduzeca/> приступ: 29. 07. 2024.).

³⁴ Члан 3 став 1 тачка 3) Закона о социјалном предузетништву, *Сл. гласник РС*, 14/22

подршке оваквим друштвеним групама. Међутим, у пракси, креаторе јавних политика такво одређење може да доведе у дилему на који начин идентификовати те групе, тј. према коме применити конкретне норме. То из разлога што постоје одређени приоритети и специфичности за сваку од подгрупа друштвено осетљивих грађана, који их могу квалификовати за припадност тој групи.

Стратегија запошљавања у РС је као теже запошљива идентификовала лица у складу са чланом 31 став 4 Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености³⁵, при чему су посебно издвојени: жене, млади, старије становништво радног узраста (старости 50-64 године), дуго-рочно незапослени, особе са инвалидитетом и припадници ромске националне мањине. Закон о забрани дискриминације предвиђа да приликом примене посебних мера у циљу сузбијања дискриминације послодавци нарочито треба да имају у виду: особе са инвалидитетом, припаднике националних мањина, жене, мушкарце, особе другачије сексуалне оријентације и родног идентитета, старије особе и друга лица.³⁶ Такође, истим прописом је установљена обавеза за органе јавне власти³⁷ да приликом припреме новог прописа или документа јавне политике треба да врше њихову процену утицаја усаглашености са начелом једнакости у односу на ефекат који могу имати по социо-економски угрожена лица или групе лица.³⁸ Током спровођења процене утицаја треба имати у виду одредбу Уредбе о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика која се односи на *анализу ефеката на друштво* и пратећи *Прилог 7* са питањима у којима су конкретно препознате друштвено осетљиве групе.³⁹

³⁵ Према члану 31 став 4 Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености (*Сл. гласник РС*, 36/09, 30/10 – др. закон, 88/10, 38/15, 113/17) као теже запошљив незапослени јесте незапослени који због здравственог стања, недовољног или неодговарајућег образовања, социодемографских карактеристика, регионалне или професионалне неусклађености понуде и тражње на тржишту рада, или других објективних околности теже налази запослење.

³⁶ Члан 14 став 3 Закона о забрани дискриминације, *Сл. гласник РС*, 22/09, 52/21

³⁷ Под органом јавне власти подразумева се државни орган, орган аутономне покрајине, орган јединице локалне самоуправе, јавно предузеће, установа, јавна агенција, друга организација, односно физичко лице којем је поверено вршење јавних овлашћења, као и правно лице које оснива или финансира у целини, односно у претежном делу, Република Србија, аутономна покрајина или локална самоуправа. (члан 2 став 1 тачка 4) Закона о забрани дискриминације, *Сл. гласник РС*, 22/09, 52/21)

³⁸ Члан 14 став 4 Закона о забрани дискриминације, *Сл. гласник РС*, 22/09, 52/21

³⁹ Члан 27 и Прилог 7 Уредбе о методологији управљања јавним политикама,

Битно је споменути и Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера којим је предвиђено да се програмом помоћи лицу после извршене казне затвора који оно добровољно прихвата, а који се примењује у циљу укључивања у живот на слободи, пружа подршка и помоћ приликом проналажења запослења, односно довршавања школовања или стручног оспособљавања.⁴⁰ Спровођење ове одредбе може пружити непосредну подршку развоју социјалног предузетништва као посебног облика постпеналне помоћи⁴¹ и запошљавања лица након извршења казне затвора која се такође суочавају са тешкоћама интеграције на тржиште рада.⁴² Такође, Законом о социјалној заштити је предвиђено да делатност у области социјалне заштите, односно поједине услуге социјалне заштите може пружати и удружење, предузетник, привредно друштво и други облик организовања утврђен законом, где ово последње ствара прилику за деловање социјалног предузетништва.⁴³

У погледу минималног броја запослених припадника друштвено осетљивих група у социјалном предузећу, ЗСП не садржи никакве одредбе. У том смислу се примењују одредбе Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом којима је предвиђено да је обавеза сваког послодавца са најмање 20 запослених да има у радном односу одређени број особа са инвалидитетом. Послодавац који има од 20 до 49 запослених дужан је да запосли једну особу са инвалидитетом, а у случају 50 и више запослених дужан је да има у радном односу најмање две особе са инвалидитетом, и на сваких наредних започетих 50 запослених по једну особу са инвалидитетом.⁴⁴

ЗСП предвиђа спровођење мера активне подршке за оснивање и пословање субјеката социјалног предузетништва које се обезбеђују из буџета Републике Србије, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе,

анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика, *Сл. гласник РС*, 8/19. Прилог 7 је као осетљиве друштвене групе препознао: сиромашне и социјално искључене појединце и групе, као што су особе са инвалидитетом, деца, млади, жене, старији преко 65 година, припадници ромске националне мањине, необразовани, незапослени, избегла и интерно расељена лица и становништво руралних средина и друге осетљиве друштвене групе.

⁴⁰ Члан 57 став 1 тачка 4) Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера, *Сл. гласник РС*, 55/14, 87/18

⁴¹ Више о Мрежи организација за постпеналну подршку Србије: <https://mopps.org.rs/>

⁴² Више о овој теми видети у раду: Михајловић, 2023: 153-168.

⁴³ Члан 17 став 1 Закона о социјалној заштити, *Сл. гласник РС*, 24/11, 117/22 - УС

⁴⁴ Члан 24 Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, *Сл. гласник РС*, 36/09, 32/13, 14/22 - др. закон

из поклона, донација и других законом предвиђених извора.⁴⁵ Други предвиђени извори могу бити и посебне кредитне линије које нуде банке социјалним предузећима.⁴⁶ Влада Републике Србије је усвојила Уредбу о условима, критеријумима и поступку за остваривање права на доделу средстава за подстицање развоја социјалног предузетништва.⁴⁷ Оперативни документ којим се планирају мере активне подршке субјектима социјалног предузетништва јесте програм развоја социјалног предузетништва, чије се доношење ускоро очекује. Иницијатива предлога овог програма потиче од Савета за социјално предузетништво који је Влада Републике Србије основала у мају месецу 2022. године.⁴⁸

4.2.1. Подстицајне мере за развој социјалног предузетништва

ЗСП као подстицајну меру за развој социјалног предузетништва прописује могућност остварења олакшица и ослобођења у складу са прописима којима се уређују порези, доприноси за обавезно социјално осигурање, накнада за коришћење јавних добара и друге врсте новчаних обавеза.⁴⁹ У наставку се даје анализа законских текстова у Републици Србији који садрже одредбе које се могу тумачити као основа за креирање подстицајног окружења за развој социјалног предузетништва.

О односу социјалног предузетништва и примене Закона о јавним набавкама значајна је одредба којом се предвиђа да у поступку јавне набавке наручилац додељује уговор економски најповољнијој понуди коју одређује и *на основу социјалних критеријума* повезаних са предметом уговора о јавној набавци.⁵⁰ Битна је и одредба о резервисаној јавној набавци по којој наручилац може да резервише право учешћа у поступку јавне набавке и за привредне субјекте чији је основни циљ

⁴⁵ Према члану 22 ЗСП-а, даном ступања на снагу овог закона престале су са важењем одредбе у члановима 28 и 34 у делу који се односи на социјално предузеће и организацију, као и члан 45 Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом; као и одредбе тачке 2) Одлуке о отварању буџетског фонда за професионалну рехабилитацију и подстицање запошљавања особа са инвалидитетом (*Сл. гласник РС*, 36/10, 83/12, 46/13, 14/22 – др. закон).

⁴⁶ На пример, у Републици Србији ERSTE Bank нуди посебну кредитну линију за социјална предузећа у оквиру програма „Корак по корак“. Више о овоме видети: <https://www.erstebank.rs/sr/korak-po-korak> приступ: 29. 07. 2024.

⁴⁷ *Сл. гласник РС*, 18/24

⁴⁸ Одлука о оснивању Савета за социјално предузетништво, *Сл. гласник РС*, 59/22, 34/23, 55/23

⁴⁹ Члан 17 Закона о социјалном предузетништву, *Сл. гласник РС*, 14/22

⁵⁰ Члан 132 став 1 тачка 3) Закона о јавним набавкама, *Сл. гласник РС*, 91/19, 92/23

друштвена и професионална интеграција лица у неповољном положају који су организовани у складу са законом којим се уређује социјално предузетништво.⁵¹ Под лицима у неповољном положају подразумевају се теже запошљива лица, радно способна лица која остварују права или услуге у складу са прописима о социјалној заштити и остала теже запошљива лица из посебно осетљивих категорија.⁵² Најмање 50% запослених лица у тим привредним субјектима морају да чине особе с инвалидитетом или лица у неповољном положају.⁵³ Оваквом одредбом се свакако подстиче привредна активност социјалних предузећа и доприноси се одрживости њиховог пословања, за шта је битна и видљивост њихових производа и услуга које могу понудити на тржишту.⁵⁴

У погледу пореских подстицаја који пружају допринос развоју социјалног предузетништва, предвиђено је да се као расход у пореском билансу обвезника признају издаци у збирном износу највише до 5% од укупног прихода за: здравствене, образовне, научне, хуманитарне, верске и спортске намене, заштиту животне средине, као и давања учињена установама, односно пружаоцима услуга социјалне заштите основаним у складу са законом који уређује социјалну заштиту, хуманитарну помоћ, односно отклањање последица насталих у случају ванредне ситуације, који су учињени Републици Србији, аутономној покрајини, односно јединици локалне самоуправе.⁵⁵ Такође, као порески подстицај предвиђено је ослобођење од плаћања пореза на добит правних лица према предузећу за радно оспособљавање, професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, сразмерно учешћу тих лица у укупном броју запослених.⁵⁶

⁵¹ Члан 37 став 1 тачка 2) Закона о јавним набавкама, *Сл. гласник РС*, 91/19, 92/23

⁵² Члан 37 став 2 Закона о јавним набавкама, *Сл. гласник РС*, 91/19, 92/23

⁵³ Члан 37 став 4 Закона о јавним набавкама, *Сл. гласник РС*, 91/19, 92/23

⁵⁴ На пример, Привредна комора Србије је током 2022. године припремила каталог социјалних предузећа и њихових производа чиме је свакако допринела њиховој већој видљивости на тржишту. (*Објављен онлајн каталог социјалних предузећа*, 06. 12. 2022. <https://pks.rs/vesti/objavljen-onlajn-katalog-socijalnih-preduzeca-7540> приступ: 29. 07. 2024; *Katalog proizvoda socijalnih preduzeća* <https://api.pks.rs/storage/assets/Katalog%20proizvoda%20socijalnih%20preduzeća%4%87a.pdf> приступ: 29. 07. 2024.)

⁵⁵ Члан 15 став 1 тач. 1) – 2) Закона о порезу на добит правних лица, *Сл. гласник РС*, 25/01, 80/02 – др. закон, 80/02, 43/03, 84/04, 18/10, 101/11, 119/12, 47/13, 108/13, 68/14 – др. закон, 142/14, 91/15 – Аутентично тумачење, 112/15, 113/17, 95/18, 86/19, 153/20, 118/21

⁵⁶ Члан 46 Закона о порезу на добит правних лица, *Сл. гласник РС*, 25/01, 80/02 – др. закон, 80/02, 43/03, 84/04, 18/10, 101/11, 119/12, 47/13, 108/13, 68/14 – др. закон, 142/14, 91/15 – Аутентично тумачење, 112/15, 113/17, 95/18, 86/19, 153/20, 118/21

Закон о порезима на имовину је прописао да порез на поклон неће платити прималац донације (а то може бити и социјално предузеће) по међународном уговору који је закључила Република Србија, када је тим уговором уређено да се на добијен новац, ствари или права, неће плаћати порез на поклон.⁵⁷ Такође, предвиђено је да фондација, задужбина и удружење неће плаћати порез на имовину коју су наследили или им је поклоњена, под условом да искључиво служи намени за коју су основани.⁵⁸

С обзиром на то да се као извори финансирања социјалних предузећа јављају донације, према Закону о порезу на додату вредност предвиђено је да се ПДВ не плаћа на увоз добара која се увозе на основу уговора о донацији, односно као хуманитарна помоћ у складу са законом којим се уређују донације, односно хуманитарна помоћ.⁵⁹ Посебан подстицај у виду пореских олакшица приликом запошљавања новозапослених лица, приправника и особа са инвалидитетом прописао је Закон о порезу на доходак грађана, при чему ова правила важе и за социјална предузећа.⁶⁰ Царинским законом је предвиђено ослобођење од плаћања увозних дажбина за одређене робе из иностранства које могу бити од значаја за функционисање социјалних предузећа.⁶¹

5. Закључак

Социјално предузетништво као иновативни начин пословања има двоструку функцију, с једне стране економску, јер функционише по тржишним принципима и остварује профит, а с друге стране социјалну, јер је мисија његовог пословања примарно усмерена ка решавању одређених

⁵⁷ Члан 21 став 1 тачка 12) Закона о порезима на имовину, *Сл. гласник РС*, 26/01, 45/02 – СУС, 80/02 – др. закон, 80/02, 135/04, 61/07, 5/09, 101/10, 24/11, 78/11, 57/12 – УС, 47/13, 68/14 – др. закон, 95/18, 99/18 – УС, 86/19, 144/20, 118/21, 138/22, 92/23

⁵⁸ Члан 21 став 1 тач. 5) – 5а) Закона о порезима на имовину, *Сл. гласник РС*, 26/01, 45/02 – СУС, 80/02 – др. закон, 80/02, 135/04, 61/07, 5/09, 101/10, 24/11, 78/11, 57/12 – УС, 47/13, 68/14 – др. закон, 95/18, 99/18 – УС, 86/19, 144/20, 118/21, 138/22, 92/23

⁵⁹ Члан 26 став 1 тачка 1а) Закона о порезу на додату вредност, *Сл. гласник РС*, 84/04, 86/04 – исправка, 61/05, 61/07, 93/12, 108/13, 68/14 – др. закон, 142/14, 83/15, 108/16, 113/17, 30/18, 72/19, 153/20, 138/22

⁶⁰ Чл. 21, 21в – 21и Закона о порезу на доходак грађана, *Сл. гласник РС*, 24/01, 80/02, 80/02 – др. закон, 135/04, 62/06, 65/06 – исправка, 31/09, 44/09, 18/10, 50/11, 91/11 – УС, 93/12, 114/12 – УС, 47/13, 48/13 – исправка, 108/13, 57/14, 68/14 – др. закон, 112/15, 113/17, 95/18, 86/19, 153/20, 44/21, 118/21, 138/22, 92/23

⁶¹ Члан 246 Царинског закона, *Сл. гласник РС*, 95/18, 91/19 – др. закон, 144/20, 118/21, 138/22

друштвених тешкоћа. Као једно од њих јесте и сузбијање дискриминације на тржишту рада и могућност лакше интеграције на тржиште теже запошљивих група лица.

Идеја о деловању социјалних предузећа није новијег датума у Републици Србији, иако је ЗСП, као први у овој области, усвојен и почео са применом током 2022. године. Социјална предузећа у различитим формама постоје у Републици Србији и функционишу као привредни субјекти, самостални предузетници и као организације цивилног сектора. То је препознао и ЗСП тиме што је прописао да ови субјекти могу да стекну форму социјалног предузетништва под конкретним условима, а да и даље задрже претходну форму пословања у којој су радили. ЗСП као један од примарних циљева деловања поставља фокус на радну интеграцију припадника друштвено осетљивих група.

Упоредноправни преглед прописа у области социјалног предузетништва у државама Западног Балкана показује два приступа идентификацији друштвено осетљивих група, први, где се набрајају конкретне групе лица, и, други, где спада и ЗСП, у коме се употребљава општа формулација. Иако такав општи стил формулисања норме има предност јер је свеобухватан, исто тако може збунити доносиоце одлука која лица ту спадају. Из тог разлога, анализом релевантних домаћих прописа, идентификовано је о којим друштвено осетљивим групама је реч и на које треба обратити посебну пажњу приликом реализације подстицајних мера за развој социјалног предузетништва. Као посебне подстицајне мере, законодавац уводи олакшице и ослобођења од намета у пословању, те је дат преглед релевантног законодавства чије одредбе треба консултовати приликом прибављања материјалних средстава за функционисање ових предузећа. Програм развоја социјалног предузетништва, као кључни документ јавне политике у овој области, конкретизоваће мере подршке и допринети њиховој примени у пракси.

Као посебан недостатак у систему социјалног предузетништва треба истаћи то да нема релевантних статистика које би омогућиле свеукупно праћење развоја социјалног предузетништва и запошљавања друштвено осетљивих група у овом сектору. Оно што је охрабрујуће јесте да традиција социјалног предузетништва у Републици Србији постоји, те се може очекивати да ће садашњи формалноправни оквир дати нову снагу овом сектору и допринети већој видљивости друштвено осетљивих група на тржишту рада. Из тог разлога је потребно будућим емпиријским истраживањима „на терену“ проверити ефекте овог закона. Такође, треба проверити и да ли је примена ЗСП-а реализована

у синергијском дејству са другим прописима, попут оног који се тиче могућности примене социјалног предузетништва као посебног облика постпепалне помоћи.

Литература

Becker, S. G. (1971). *The Economics of Discrimination*. London: The University of Chicago Press, Ltd. (Printed in Great Britain by Amazon).

Berson, C. (2016). Local labor markets and taste-based discrimination. *IZA Journal of Labor Economics*. 5(5). 1-29. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/152369/1/858199319.pdf> приступ: 28. 07. 2024.

Bobić, A. Rakin, D. (2016). *Društveno, korisno, održivo – Kako osnovati socijalno preduzeće u Srbiji*. Beograd: Evropski pokret u Srbiji. <https://catalystbalkans.org/DownloadFile.axd?strategy=contentitemdocument&fileName=f04135ad-c00c-4460-92b6-e2f866c27e44.pdf> приступ: 19. 07. 2024.

Bonoli, G. Hinrichs, K. (2012). Statistical discrimination and employers' recruitment. *European Societies*. 14(3). 338-361.

CEVES (2014). *Preduzetništvo u Srbiji – nužda ili prilika?*, Centar za visoke ekonomske studije (CEVES), Beograd. <https://ceves.org.rs/wp-content/uploads/2014/02/Preduzetnistvo-u-Srbiji.pdf> приступ: 19. 07. 2024.

Coyne, J. C. Isaacs, P. J. Schwartz, T. J. (2010). Entrepreneurship and the taste for discrimination. *Journal of Evolutionary Economics*, 20(4). 609-627.

EESC (2017). *Recent evolutions of the Social Economy in the European Union*, Brussel: European Economic and Social Committee. <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-17-875-en-n.pdf> приступ: 20. 07. 2024.

Fujiki, C. (2007). Workers' collectives in Japan as social enterprises. In Jeantet, T. Poulnot, P. J. (Eds.). *The social economy – A global alternative*. Gennevilliers: Association Les Rencontres du Mont-Blanc. 253-268. https://docs.eclm.fr/pdf_annexe/socialEconomy.pdf приступ: 20. 07. 2024.

Guryan, J. Charles, K. K. (2013). Taste-based or statistical discrimination: the economics of discrimination returns to its roots. *The Economic Journal*. 123(572). F417-F432.

Hemels, S. (2023). Social Enterprises and Tax: Living Apart Together? In Peter, H. Vasserot Vargas, C. Silva Alcalde, J. (Eds.). *The International Handbook of Social Enterprise Law – Benefit Corporations and Other Purpose-Driven*

Companies. Cham: Springer Nature Switzerland AG. 77-100. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-14216-1> приступ: 20. 07. 2024.

Hojnik Bradač, B. (2020). Overview of Social Entrepreneurship Development in Slovenia. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*. 60E. 5-21; <https://www.mdri.org/public/documents/upload/zaposljavanje/Informator%20o%20zapo%C5%A1ljavanju%20osoba%20sa%20invaliditetom%20kroz%20socijalno%20preduzetni%C5%A1tvo.pdf> приступ: 19. 07. 2024.

Ivănescu, I. Gheorghe, M. C. Sztruten, G. G. (2013). Social Entrepreneurship in EU Region. In Glăvan, B. (Ed.). *Romanian Economic and Business Review – Special issue*. 1. 416-426.

Jerinić, J. (2015). *Politike i mehanizmi podrške socijalnim preduzećima u Evropi*. Beograd: Smart kolektiv; <https://smarkolektiv.org/wp-content/uploads/2020/09/SP-Istrazivanje2015-PRINT.pdf> приступ: 19. 07. 2024.

Jetmar, M. (2013). Social Entrepreneurship: Challenge not only for Developing Countries but also for the EU. *CBU International Conference Proceedings*. 1. 41-49.

Krstić, N. (2014). Socijalno preduzetništvo. *Bankarstvo*. 1. 126-139.

Macura, R. (2016). Pojam karakteristike socijalnog preduzetništva. U Markuš, R. (Ur.). *Socijalno preduzetništvo – teorija i praksa*. Prijedor: Udruženje građana "Svjetonik", Banja Luka: Agencija za saradnju, edukaciju i razvoj – ACED, Sarajevo: GOPA mbH, Predstavništvo u BiH, Banja Luka: Banja Luka College – BLC. 12-45. https://www.blc.edu.ba/wp-content/uploads/2016/12/Zbornik-radova_Socijalno-preduzetnistvo.pdf приступ: 20. 07. 2024.

Mihajlović, A. (2023). Značaj socijalnog preduzetništva za radnu integraciju osuđenih lica. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*. 42(2-3). 153-168.

Mijatović, B. Paunović, M. Kovačević, V. (2012). *Socijalno preduzetništvo u Srbiji*. Beograd: Centar za liberalno-demokratske studije. https://www.clds.rs/newsite/Socijalno_preduzetnistvo.pdf приступ: 19. 07. 2024.

Miljević, D. (2016). *Stanje i perspektive razvoja socijalnog preduzetništva u Republici Srpskoj*. Banja Luka: Udruženje za promociju kontrolinga ICV. https://www.icvbih.org/dokumenti/doc_studija_2016.pdf приступ: 20. 07. 2024.

Mojašević, S. A. (2021). *Primena bihevorističkih nalaza u javnim politikama*. Beograd: Dosije studio. Niš: Univerzitet u Nišu. Beograd: SeCons – grupa za razvojnu inicijativu.

Nikolić, Lj. Mojašević, S. A. (2022). *Ekonomija za pravnike*. Niš: Medivest KT.

OECD (1999). *Social Enterprises*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) 1999; https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/1999/11/social-enterprises_g1ghg2bd/9789264182332-en.pdf приступ: 20. 07. 2024.

Petrušić, N., Beker, K. (2012). *Praktikum za zaštitu od diskriminacije*. Beograd: Partneri za demokratske promene Srbija, Centar za alternativno rešavanje sukoba.

OECD (2013). *Policy Brief on Social Entrepreneurship – Entrepreneurial Activities in Europe*. Luxembourg: EU Publications Office; <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/13d53589-en.pdf?expires=1721486654&id=id&accname=guest&checksum=B0F5D6DDC9B2E2BBCADC0DD71E830263> приступ: 20. 07. 2024.

Reynaud, M. J. (2007). The social economy: An alternative to free-market violence. In Jeantet, T. Poulnot, P. J. (Eds.). *The social economy – A global alternative*. Gennevilliers: Association Les Rencontres du Mont-Blanc. 246-252. https://docs.eclm.fr/pdf_annexe/socialEconomy.pdf приступ: 20. 07. 2024.

Šimoković, L. Gvozdrenović, I. Milovanović Ćirić. D. (2011). *Informator o zapošljavanju osoba sa invaliditetom kroz socijalno preduzetništvo*. Beograd: Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S.

Terziev, V. Bencheva, N. Stoeva, T. Georgiev, M. (2020). Developing Social Entrepreneurship in the EU: A Cross-Country Analysis. *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*. VI(16). 37-44.

Varga, E. Hayday, M. (2016). *A recipe book for social finance – A practical guide on designing and implementing initiatives to develop social finance instruments and markets*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f1b8099b-fd4c-11e5-b713-01aa75ed71a1/language-en> приступ: 20. 07. 2024.

Vuković, S. (2017). *Društvenim preduzetništvom do dobre ekonomije*. Nikšić: Fondacija za razvoj sjevera Crne Gore. https://forsmontenegro.org/wp-content/uploads/2018/01/1.-Drustveno_preduzetnistvo.pdf приступ: 19. 07. 2024.

Wevers, T. H. Voinea, L. C. de Langen, F. (2020). Social Entrepreneurship as a Form of Cross-Border Cooperation: Complementarity in EU Border Regions.

Sustainability. 12(20). 1-23. <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/20> приступ: 20. 07. 2024.

Zainea, L. N. Toma, S. G. Marinescu, P. Chitimiea, A. (2020). Combating Unemployment through Social Entrepreneurship in the European Context. *Business Ethics and Leadership*. 4(4). 85-98.

Беговић, Б. Лабус, М. Јовановић, А. (2014). *Економија за правнике*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање.

Вукмировић, Д. Милојић, А. Ђирић, Р. Будимир, Ј. Деспић, Т. Јелић, С. Стевовић, М. Смолчић, М. Карамарковић, С. Павловић, М. Чомић, Т. Цвејић, С. Воларевић, С. Ђирић, Д. (2014). *Економски утицај социјалних предузећа у Републици Србији*. Београд: Републички завод за статистику. https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/06/ekonomski_uticaj_socijalnih_preduzeca_u_srbiji_RZS.pdf приступ: 19. 07. 2024.

Митровић, Ј. Митровић, В. (2019). Развој социјалног предузетништва и перспектива његове даље афирмације у свеопштем развоју Србије. *Анали Економског факултета у Суботици*. 55(42). 81-97.

Царић, С. М. Ђирић, Р. М. (2018). Истраживање јавног мњења о положају вулнерабилних друштвених група и могућности развоја социјалног предузетништва у Србији. *Култура полуса*. XV. 395-406.

Интернет извори

Katalog proizvoda socijalnih preduzeća <https://api.pks.rs/storage/assets/Katalog%20proizvoda%20socijalnih%20preduze%20C4%87a.pdf> приступ: 29. 07. 2024.

Koalicija za razvoj solidarne ekonomije – Baza socijalnih preduzeća <https://solidarnaekonomija.rs/baza-socijalnih-preduzeca/> приступ: 29. 07. 2024.

„*Korak po korak*“ <https://www.erstebank.rs/sr/korak-po-korak> приступ: 29. 07. 2024.

Мрежа организација за постпеналну подршку Србије (MOPPS) <https://mopps.org.rs/> приступ: 29. 07. 2024.

„LICEULICE“ <https://liceulice.org/> приступ: 12. 08. 2024.

Објављен онлајн каталог социјалних предузећа, 06. 12. 2022. <https://pks.rs/vesti/objavljen-onlajn-katalog-socijalnih-preduzeca-7540> приступ: 29. 07. 2024

Registracija socijalnih preduzeća preduslov za podršku države. NALED. 11. 03. 2024. <https://naled.rs/vest-registracija-socijalnih-preduzeca-preduslov-za-podrsku-drzave-8776> приступ: 29. 07. 2024.

Прописи

Устава Републике Србије. *Службени Гласник РС.* Бр. 98. 2006, 115. 2021. - Амандмани I-XXIX. 16. 2022.

Закон о забрани дискриминације. *Службени гласник РС.* Бр. 22. 2009. 52. 2021.

Закон о раду. *Службени гласник РС.* Бр. 24. 2005. 61. 2005. 54. 2009. 32. 2013. 75. 2014. 13. 2017. – УС. 113. 2017. 95. 2018 - Аутентично тумачење.

Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом. *Службени гласник РС.* Бр. 36. 2009. 32. 2013. 14. 2022. - др. закон.

Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености. *Службени гласник РС.* Бр. 36. 2009. 30. 2010. – др. закон. 88. 2010. 38. 2015. 113. 2017.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом. *Службени гласник РС.* Бр. 33. 2006. 13. 2016.

Закон о спорту. *Службени гласник РС.* Бр. 10. 2016.

Закон о удружењима. *Службени гласник РС.* Бр. 51. 2009. 99. 2011. – др. закони. 44. 2018. – др. закон.

Закон о задругама. *Службени гласник РС.* Бр. 112. 2015.

Закон о задужбинама и фондацијама. *Службени гласник РС.* Бр. 88. 2010. 99. 2011. – др. закон. 44. 2018. – др. закон.

Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера. *Службени гласник РС.* Бр. 55. 2014. 87. 2018.

Закона о социјалној заштити. *Службени гласник РС.* Бр. 24. 2011. 117. 2022. – УС

Закона о јавним набавкама. *Службени гласник РС.* Бр. 91. 2019. 92. 2023.

Закон о порезу на добит правних лица. *Службени гласник РС.* Бр. 25. 2001. 80. 2002. – др. закон. 80. 2002. 43. 2003. 84. 2004. 18. 2010. 101. 2011. 119. 2012. 47. 2013. 108. 2013. 68. 2014. – др. закон. 142. 2014. 91. 2015. – Аутентично тумачење. 112. 2015. 113. 2017. 95. 2018. 86. 2019. 153. 2020. 118. 2021.

Закон о порезима на имовину. *Службени гласник РС*. Бр. 26. 2001. 45. 2002. – СУС. 80. 2002. – др. закон. 80. 2002. 135. 2004. 61. 2007. 5. 2009. 101. 2010. 24. 2011. 78. 2011. 57. 2012. – УС. 47. 2013. 68. 2014. – др. закон. 95. 2018. 99. 2018. – УС. 86. 2019. 144. 2020. 118. 2021. 138. 2022. 92. 2023.

Закон о порезу на додату вредност. *Службени гласник РС*. Бр. 84. 2004. 86. 2004. – исправка. 61. 2005. 61. 2007. 93. 2012. 108. 2013. 68. 2014. – др. закон. 142. 2014. 83. 2015. 108. 2016. 113. 2017. 30. 2018. 72. 2019. 153. 2020. 138. 2022.

Закон о порезу на доходак грађана. *Службени гласник РС*. Бр. 24. 2001. 80. 2002. 80. 2002. – др. закон. 135. 2004. 62. 2006. 65. 2006. – исправка. 31. 2009. 44. 2009. 18. 2010. 50. 2011. 91. 2011. – УС. 93. 2012. 114. 2012. – УС. 47. 2013. 48. 2013. – исправка. 108. 2013. 57. 2014. 68. 2014. – др. закон. 112. 2015. 113. 2017. 95. 2018. 86. 2019. 153. 2020. 44. 2021. 118. 2021. 138. 2022. 92. 2023.

Царински закон. *Службени гласник РС*. Бр. 95. 2018. 91. 2019. – др. закон. 144. 2020. 118. 2021. 138. 2022.

Zakon o socialnem podjetništvu. *Uradni list RS*. Št. 20. 2011., 90. 2014 – ZDU-11 in 1. 2018. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO6175> приступ: 24. 07. 2024.

Ligj për ndërmarrjet sociale në Republikën e Shqipërisë. Nr. 65. 2016. <https://www.kmd.al/wp-content/uploads/2021/05/11.pdf> https://base.socioeco.org/docs/law.65_2016_for_social_enterprises.pdf приступ: 22. 07. 2024.

Закон о друштвеном предузетништву Републике Српске. *Службени гласник Републике Српске*. Бр. 111. 2021.

Закон о социјалном предузетништву. *Службени гласник РС*. Бр. 14. 2022.

Закон о социјалном предузетништву Брчко дистрикта Босне и Херцеговине. *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*. Бр. 01Н03-2022

Public Services (Social Value) Act 2012 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/3/2020-12-31> приступ: 20. 07. 2024.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Social Business Initiative Creating a favorable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation, Brussels, 25. 10. 2011, COM(2011) 682 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0682> приступ: 20. 07. 2024.

Уредба о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика. *Службени гласник РС*. Бр. 8. 2019.

Уредбу о условима, критеријумима и поступку за остваривање права на доделу средстава за подстицање развоја социјалног предузетништва. *Службени гласник РС*. Бр. 18. 2024.

Стратегија запошљавања у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године. *Службени гласник РС*. Бр. 18. 2021. 36. 2021. - исправка

Одлука о оснивању Савета за социјално предузетништво. *Службени гласник РС*. Бр. 5. 2022. 34. 2023. 55. 2023.

Одлука о отварању буџетског фонда за професионалну рехабилитацију и запошљавања особа са инвалидитетом. *Службени гласник РС*. Бр. 36. 2010. 83. 2012. 46. 2013. 14. 2022. – др. закон

Aleksandar Mihajlović, LL.M.,
Research Assistant,
Institute of Comparative Law, Belgrade

Aleksandar Mojašević, LL.D.,
Full Professor,
Faculty of Law, University of Niš

**THE ROLE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN COMBATING
DISCRIMINATION ON THE LABOR MARKET IN THE REPUBLIC OF SERBIA**

Abstract

Social entrepreneurship is a form of business in which the acquisition of profit per se is not the primary goal of an entrepreneur who performs an activity of general interest but the solution for resolving specific social difficulties faced by a certain social group that is at increased risk of discrimination and social exclusion. The subject matter of this paper is social entrepreneurship, as a special form of economic activity aimed at tackling discrimination against vulnerable social groups on the labor market. The aim of the research is to identify different types of incentives for the development of social entrepreneurship that the legislator has envisaged in order to improve the position of socially disadvantaged social groups on the labor market in the Republic of Serbia. In addition to explaining the concept of social entrepreneurship, the authors provide a comparative law analysis on the recognition of vulnerable social groups in subject-specific legislative acts in the the Western Balkans countries, and present economic models of discrimination on the labor market. In the last part of the paper, the authors analyze the current state of affairs in the implementation of the Social Entrepreneurship Act in the Republic of Serbia and different incentives for the employment of members of marginalized social groups. Normative, comparative and descriptive methods will be applied in the article.

Keywords: *social entrepreneurship, social enterprise, socially sensitive groups, statistical discrimination, Becker's model of discrimination (taste-based discrimination), labor market.*